

Ben Neyim?

Şahabettin Yalçın*

Özet: Bu makalede benlik/kendilik kavramı, modern felsefenin en önemli filozofları referans alınarak irdelenmeye çalışılmaktadır. Benlik kavramı modern felsefede esas itibarıyla iki yönüyle ele alınmıştır. Empiristler benliği daha çok bir nesne olarak ele alırken rasyonalistler benliğin özne yönünü öne çıkarmışlardır. Öte yandan Kant ise bu zıt kutup arasında orta bir yol izleyerek benliği her iki yönüyle ele almıştır. Tabii benlik kavramının ne olduğu onun bilgisinin nasıl bir bilgi olduğuyla yakından ilişkilidir. Rasyonalistler benlik bilgisinin diğer tüm bilgilerden daha kesin olduğunu öne sürerken empiristler bu iddiayı reddetmişlerdir, zira onlara göre benlik de diğer tüm varlıklar gibi bir nesnedir. Kant ise benliğin bilinen yönü ile bilen yönünü birbirinden ayırarak rasyonalistlerle empiristler arasında bir sentez yoluna gitmiştir.

Anahtar Kelimeler: Benlik, benlik-bilgisi, modern felsefe, Descartes, Kant.

What am I?

Abstract: This essay deals with the concept of self as it was conceived by the modern philosophers such as Descartes, Hume, and Kant. Modern philosophers understood this concept in essentially two different senses. While the empiricists conceived self as an object, the rationalists saw it as a subject. On the other hand, Kant, who was neither an empiricist nor a rationalist, understood self in its both senses. The ontological status of the concept of self cannot, of course, be separated from its epistemological status, that is, from how it is known. While the rationalists such as Descartes, Spinoza, and Leibniz thought that self-knowledge is the most certain knowledge, the empiricists such as Hume thought that self-knowledge is no different from all other knowledge in terms of certainty. Kant, on the other hand, tried to synthesize these two different poles by separating the objective aspect and the subjective aspect of the self.

Keywords: Self, self-knowledge, modern philosophy, Descartes, Kant.

* Prof. Dr. Muğla Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü. Kötekli Köyü, Orhaniye Mah. 48170, Muğla, Türkiye. (E-mail: syalcin@mu.edu.tr)

Zaman zaman kendi kendimize değişik bağlamlarda ben kimim diye sorarız ve bağlamına göre farklı cevaplar veririz. İnsanların ben neyim diye kendi kendilerine sorular sorduklarına pek şahit olmayız. Peki o zaman makalemizin başlığı neden “ben kimim” değil de “ben neyim”dir? Bu soruya kısaca cevap verirse diyebiliriz ki, kişi ne olduğunu bilmeden kim olduğunu bilemez. Başka bir ifadeyle, kişi kimliğini söylemeden önce ne türden bir varlık olduğunu bilmek durumundadır. İşte insana ne türden bir varlık olduğunu bildiren de onun benlik yahut kendilik bilincidir.

Benlik/kendilik kavramının Türkçe'deki felsefe literatürüne girişi pek yeni de olsa bu kavramın tarihi çok eskilere gitmektedir. İngilizce'deki *self* ve Arapça'daki *nefs* sözcüklerinin Türkçe'deki karşılığı olan benlik/kendilik terimi, bu makaledeki anlamıyla dilimize yeni yeni yerleşmektedir. Benlik kavramı, üzerindeki bunca tartışmaya karşın anlamı pek de açık olmayan bir kavramdır. Benliğin bize o kadar yakın olmasına karşın (yakın olması ne kelime, biziz!) anlamının bu kadar muğlak olması karşımızda bir paradoks olarak durmaktadır. Benlik kavramının anlamındaki bu müphemliğin en önemli nedeni kanaatimizce bu kavramın çok boyutlu bir kavram olmasıdır. Gerçekten de bu kavrama yakından baktığımızda onun farklı disiplinlerde farklı anlamlar yüklendiğini görürüz. Benliğin psikolojideki anlamı ile felsefedeki anlamı farklı olduğu gibi, sosyolojideki anlamı ile antropolojideki anlamı da birbirinden farklıdır. Bu makalede benliği tüm yönleriyle ele almamız mümkün olmadığından onu sadece felsefi açıdan ele almaya çalışacağız.

Batı felsefe tarihinde benlik, daha çok iki yönüyle öne çıkmıştır: bilginin öznesi olarak benlik ve bilginin nesnesi olarak benlik. Özne olarak benlik, aktif bir varlık iken nesne olarak benlik, pasiftir. Felsefe tarihinde rasyonalistler, daha çok benliğin özne yönüne vurgu yaparken, empiristler benliğin nesne yönünü öne çıkarmışlardır. Bu iki farklı bakış, benlik hakkındaki bilginin mahiyetine de yansımıştır. Benliğin özne yönüne vurgu yapan rasyonalistler, özne olarak benlik bilgisinin diğer bilgilere nazaran daha kesin olduğunu zira burada aracısız ve doğrudan bir bilincin sözkonusu olduğunu iddia ederken, benliğin nesne yönünü öne çıkaran empiristler, nesne olarak benlik bilgisinin

diğer nesnelerin bilgisinden yöntem itibariyle farklı olmadığını ve dolayısıyla aynı kesinliğe sahip olduğunu öne sürmüşlerdir. Öte yandan, benlik konusunda rasyonalistler ile empiristlerin arasında orta bir yol benimseyen Kant ise benliğin bilgi edinme sürecindeki rolüne vurgu yapmıştır. Kant'a göre benliğin ontolojik mahiyetinin yani varlık yapısının ne olduğu kadar onun epistemolojik rolü de büyük önemi haizdir. Kant, ben bilincinin bilginin olmazsa olmaz şartı olduğunu ve dolayısıyla ben bilinci olmadığı zaman her türlü bilginin imkansız olduğunu öne sürmüştür. Kant'ın transandantal felsefesinde benliğin kendi içinde nasıl bir varlık olduğunun bilgisine ulaşamazsak bile onun tüm bilgimize birlik ve bütünlük sağladığı bilincine sahip olabiliriz. Yani transandantal felsefede benliğin ontolojik mahiyetinden ziyade onun epistemolojik işlevi ön plana çıkarılmıştır. Ancak modern Batı felsefe tarihinde daha çok benliğin mahiyeti tartışma konusu yapılmıştır. Bu konuda iki genel görüşten sözedilebilir. Bunlardan biri, benliğin bir töz olduğuna dair görüş iken, diğeri ise bunun tam tersi yani benliğin bir töz olmadığını iddia eden filozofların görüşüdür.

Benliğin 'düşünen, yalın ve ölümsüz bir töz' (ruh) olduğu görüşünü ilk ortaya atan hiç kuşkusuz Descartes'tır. Descartes, benliğin mahiyetine ilişkin bu bilgiye rasyonel bir sezgi ile ulaşabileceğini öne sürerek bu bilgiyi diğer bilgilerden ayırmıştır. Ben bilgisini ve benliğin varlığını ispat etmeyi felsefesinin çıkış noktası yapan Descartes, ben bilgisinin tüm bilgilerimiz arasındaki en kesin bilgi olduğunu iddia etmiştir. Ünlü *cogito* argümanı ile ('*cogito, ergo sum*: Düşünüyorum, o halde varım') kendimize ilişkin bilgimizin sahip olduğumuz ilk ve en kesin bilgi olduğunu öne süren Descartes, bu bilginin sahip olduğu nitelikleri (açıklık ve seçiklik) diğer tüm bilgilerin ölçütü haline getirerek bir anlamda ben bilgisini mihenk taşı olarak kullanmıştır. Descartes, herşeyden kuşku duysak bile kendimizin varlığından asla kuşku duyamayacağımızı zira kendimizin varlığından kuşku duymak bile kendimizin varlığının bir kanıtı olduğunu öne sürerek kuşkunun benliğin varlığına ilişkin bilgimize tesir etmeyeceğini iddia etmiştir. Ben bilgisinin diğer bilgilerden örneğin fiziksel nesnelerin bilgisinden daha kesin olduğunu düşünen Descartes, bunun

sebebinin de bu bilginin elde ediliş tarzı olduğunu iddia eder. Descartes'a göre ben bilgisinin ayrıcalıklı bir durumu vardır, zira kendimize ilişkin bilgimiz doğrudan entellektüel bir sezgiyle elde edilen bilgidir. Yani ben bilgisinin elde ediliş tarzı, onun sahip olduğu kesinliğin garantisidir. İçebakış denen özel bir yöntemle elde ettiğimiz ben bilgisinin yanlış olma ihtimali olamaz, zira burada özne ile nesne arasında herhangi bir üçüncü öge olmadığı gibi ben bilgisinde özne ile nesne aynıdır.

Entellektüel yahut rasyonel bir sezgiyle doğrudan bildiğimiz benin mahiyetinin düşünmek olduğunu ileri süren Descartes'a göre ben (ruh), esas niteliği yer kaplamak olan maddeden tamamen farklı ve ondan bağımsız bir şekilde varolabilen düşünen bir varlık ya da tözdür: "Dolayısıyla, bu 'ben' - yani beni ben yapan ruh - maddeden tamamen bağımsız olup ondan daha kolay bilinebilecek bir şeydir. Beden tamamen yok olsa bile bu ben varlığını koruyacaktır".¹ Tabii bu demek değildir ki, ruhun tek niteliği düşündür. Ruhun elbette başka nitelikleri de vardır, ancak Descartes'a göre örneğin hayal etmek, hissetmek, istemek, yargıda bulunmak, kuşku duymak gibi ruhun diğer nitelikleri esas itibarıyla düşünmenin birer türevi hükmündedir. Descartes, düşünme niteliğini çok geniş bir anlamda yani ruhun bütün niteliklerini kapsayacak bir biçimde kullanır. Descartes'a göre ben "kuşku duyan, idrak eden, red ya da kabul eden, isteyen, istemeyen ve aynı zamanda hayal eden ve duyulara sahip olan" bir varlıktır.²

Öyle görülüyor ki, Descartes, benliğin nesne yanından ziyade onun özne yanına vurgu yapmaktadır. Benin kendisini bir özne olarak yani aktif bir amil olarak bilmesi demek, kendi aktivitelerinin sezgisel bilgisine ulaşmak demektir. Böyle bir sezgisel bilgi de beden varlığını gerektirmeyeceği için Descartes'a göre ben beden olmadan da varolabilirim. Descartes'ın benlik hakkındaki bu görüşü az çok bir farkla diğer rasyonalist filozoflar tarafından da paylaşılmıştır. Diğer iki büyük rasyonalist olan Spinoza ve Leibniz'e göre de benliğimizin varlığına ve mahiyetine ilişkin bilgimiz, rasyonel bir sezgiden başka bir şey

¹ Descartes, *Philosophical Writings of Descartes*, I, s. 195.

² Descartes, *Philosophical Writings of Descartes*, II, s. 19.

değildir. Tabii bu üç filozofun benlik ya da ruhun mahiyetine ilişkin görüşleri arasında önemli farklılıklar da bulunmaktadır. Örneğin Descartes'ta ruh kendi başına varolabilen bir töz iken Spinoza'da ruh ya da ben, kendi başına varolan bir töz olmayıp tek töz olan Tanrı'nın asli niteliklerinden biri olan düşünmenin bir modundan ibarettir. Spinoza'ya göre Tanrı'nın sonsuz nitelikleri vardır, ama biz ancak onlardan iki tanesini biliriz; bunlar da ruh ve madde, yahut düşünmek ve yer kaplamadır. Spinoza'ya göre Tanrı'nın bir niteliği olan düşünmek sonsuz iken onun değişik modları olan tek tek ruhlar sınırlı olup zaman içerisinde yer alırlar: Spinoza'ya göre insan ruhu yahut benlik, "Tanrı'nın sonsuz aklının bir parçasıdır"; yani Tanrısal bilincin belli bir modudur, bir idedir. Her idenin bir nesnesi olduğuna göre insan zihninin nesnesi de onun bedenidir.³ Leibniz ise benlik konusunda oldukça orijinal bir görüş ortaya atar. Leibniz'e göre evrenin yapısını *monad* adını verdiği tinsel varlıklar oluşturur. Madde ise evrenin asli bir unsuru olmayıp görünüşler alemine ait bir fenomendir. Leibniz de benlik bilgisinin esas itibarıyla bir sezgi olduğunu öne sürerek diğer rasyonalist filozoflara bu konuda katılır. Ancak hemen belirtelim ki, Leibniz'e göre varlıklar arasında bilincin yanısıra ben bilincine sahip olan tek varlık insandır. Yani ona göre insanlarda diğer nesnelere bilincine ek olarak bir de 'Ben'e karşılık gelen bir öz-bilinç bulunmaktadır: "Bizde 'Ben' denilen şeye karşılık gelen gerçek bir entite - ki bu entite ne yapay makinelerde ve ne de nasıl organize olmuş olursa olsun herhangi bir maddi unsurda bulunur - bulunmaktadır".⁴

Benliğin bir töz olduğu görüşü empirist filozoflar arasında da taraftar bulmuştur. Örneğin Locke ve Berkeley, benliğin mahiyetini tam olarak bilemediğimiz bir töz olduğunu öne sürmüşlerdir. Empiristlerin benlik anlayışı, rasyonalistlerinkinden farklı olsa da özellikle Berkeley'de benlik, rasyonalizmden derin izler taşır. Tecrübeden gelen idelerin dışındaki herhangi bir yolla bilgi sahibi olunamayacağını öne sürerek epistemolojide empirist bir çizgi benimseyen Berkeley, benliğe ilişkin bilgiyi izah etmede zorlanmıştır. Zira

³ Spinoza, *A Spinoza Reader*, s. 123.

⁴ Leibniz, *Philosophical Essays*, s. 142.

benlik aktif bir varlık olduğundan onun hakkında pasif olan ideler yoluyla bilgi edinmemiz mümkün değildir. Öte yandan benliğin bir töz olduğunu öne sürerek rasyonalistlere katılan Locke, ben bilgisi konusunda rasyonalistlerden özellikle de Descartes'tan farklı bir anlayışa sahiptir. Locke'a göre ben bilgisi, elde edilmiş tarzı itibarıyla bir ayrıcalığa sahip olmayıp diğer nesnelere bilgisiyle benzerlikler taşır. Ben bilgisinin kaynağının iç duyu olduğunu iddia eden Locke'a göre iç duyu, işleyişi bakımından fiziksel nesnelere ilişkin bilginin hammaddesini sağlayan dış duyuya paralellikler arzeder. Locke, iç duyudan gelen duyu verilerinin kaynağının insan zihninin düşünmek, algılamak, hayal etmek, istemek gibi işlevleri olduğunu yani iç duyunun malzemesinin zihnin aktif halleri olduğunu belirtir. Zihnin aktif olabilmesi için de dış duyu vasıtasıyla fiziksel nesnelere duyusal içerik alması ve onlar üzerinde işlemde bulunması gerekir.

Öte yandan, bazı filozoflar da benliğin bir töz olduğunu reddetmişlerdir. Benliğin bir töz olmadığını iddia eden filozofların başında Hume ve Kant gelmektedir. Biz de önce Hume'un benlik anlayışını ele aldıktan sonra Kant'ın benlik konusundaki öğretisine değineceğiz. Empiristleri en iyi temsil eden filozof olarak kabul edilen Hume, başka bazı temel konularda olduğu gibi benlik konusunda da empiristlerden farklı bir yol izler. Öncelikle rasyonalistlerin benlik anlayışını eleştiren Hume, rasyonalistlerin ben dedikleri şeyin dünyada gerçek bir karşılığının olmadığı görüşündedir: "Kendi adıma, *benin* ne olduğu konusunda düşünürken karşıma hep bazı algılar çıkmaktadır. Karşılaştığım hep ya sıcak ya da soğuk, ışık ya da gölge, sevgi ya da nefret, acı ya da haz olmaktadır. *Beni* hiç bir zaman bir algı olmadan yakalayamıyorum; yakaladığım şey her zaman bir algı olmaktadır. Örneğin uykuda olduğu gibi beni hissetmediğim zaman yani algularım olmadığı zaman, benim gerçekten varolmadığım söylenebilir"⁵ Hume'a göre rasyonalistlerin iddia ettiği gibi benliğin düşünen, yalın ve maddeden tamamen farklı bir töz olduğuna ilişkin sezgisel (*a priori*) bir bilgimiz mevcut değildir. Benlik konusunda algıladığımız her şey birer algıdan ibarettir. Bu yüzden Hume, benliği bir 'algı demeti' olarak

⁵ Hume, *A Treatise of Human Nature*, s. 252.

tarif eder. Dolayısıyla, Hume'a göre benlik, zamanda değişmeden kalan ve hep kendi kendisiyle aynı olan bir şey değildir. Rasyonalistlerin iddia ettiği düşünen ve kendisiyle aynı kalan bir töz olarak benlik ise psikolojik bir kurgudan başka bir şey değildir.

Empiristler ile rasyonalistler arasındaki benlik tartışmasında dikkati çeken en önemli husus, rasyonalistlerin benliğin öznel yönüne, empiristlerin de nesnel yönüne vurgu yaptıklarıdır. Bu nedenle, empiristlere göre benlik bilgisi ile diğer nesnelere bilgisi arasında esas itibariyle bir fark yok iken rasyonalistlerde ben bilgisi diğer nesnelere bilgisine göre daha özel epistemolojik bir statüye sahiptir. Başka bir ifadeyle söylersek, rasyonalistler, ben bilgisinin elde edilme tarzından dolayı (entellektüel sezgi ile) diğer nesnelere bilgisinden daha kesin bir bilgi olduğunu iddia ederken empiristler, ben bilgisinin de esas itibariyle empirik bir bilgi olduğundan diğer nesnelere bilgisinden farklı değildir.

Öte yandan, hem rasyonalistlerin hem de empiristlerin benlik anlayışlarındaki zayıf noktaların farkında olan Kant ise benlik konusunda bu iki zıt kutbun ortasında bir yol benimser. Bazı noktalarda empiristlere hak veren Kant, bazı noktalarda da rasyonalistlere hak verir. Örneğin empirik ben bilgisi hususunda empiristlerle paralel düşünen Kant, transandantal bir ben bilincinin olduğunu söylemek suretiyle empiristlerden ayrılarak rasyonalist bir çizgi benimser. Ancak bu transandantal ben bilincinin bize benliğin yalın ve düşünen bir töz olduğunu gösteren bir entellektüel sezgi olmadığını söyleyerek de rasyonalistlerle arasındaki benzerliği sınırlandırır. Kant'ın benlik öğretisi, hem empirist hem de rasyonalist unsurlar içermesine karşın Kant'ı benlik konusunda bir empirist yahut bir rasyonalist olarak görmek yanlış olacaktır. Kant'ın benlik konusundaki görüşleri, bu iki epistemolojik kampın görüşlerinden farklı olup oldukça karmaşık ve anlaşılması zor bir mahiyet arzeder. Zira Kant'ın transandantal felsefesinde bir tane değil bir kaç tane benliğin olduğu göze çarpar.

Kant kendi benlik görüşünü ortaya koymadan önce Descartes'in *cogito* argümanını eleştirir. Kant'a göre salt 'Düşünüyorum, o halde varım' argümanı

bize benliğin yalın ve tinsel bir töz olduğu sonucunu vermez. Zira *cogito* analitik bir argüman olmasına rağmen benliğin yalın ve tinsel bir töz olduğu iddiası sentetik bir iddiadır. *Cogito* argümanının bize sadece var olduğumuzu gösterdiğini söyleyen Kant, bu benliğin mahiyetinin ne olduğu hususunda farklı görüşler öne sürer. Zira Kant, iki hatta üç tür benlikten sözeder. Kant, önce fiziksel dünya açısından yaptığı ‘fenomen-numen’ ayırımını benlik açısından da yapar. Bu ayırma göre zamanda yer alan ve neden-etki mekanizmasına tabii olan ve dolayısıyla hakkında bilgi sahibi olabildiğimiz bir ‘fenomenal’ benliğin yanında bir de zamanda yer almayan ve dolayısıyla hakkında hiç bir şekilde bilgi sahibi olamayacağımız ‘numenal’ bir benlik vardır. Kant’ın numenal benliği kendini daha çok ahlak ve özgürlük alanında gösterir. Kant’a göre biz ancak numenal bir varlık olarak özgür olabiliriz, zira fenomenal bir varlık olarak biz, neden-etki yasasının determinizmine tabiyiz. Ahlaki bir varlık olarak numenal ben, bilen bir özne yahut bilinen bir nesne değil, eylemde bulunan ve dolayısıyla özgür olan bir amildir.

Ne var ki, Kant bu iki benliğe ek olarak bir üçüncü tür benlikten de sözeder. ‘Transandantal yahut düşünen benlik’ adını verdiği bu benlik, fenomenal dünyanın ve bu arada fenomenal benliğin bilgisinin temelinde yer alan yani her türlü bilginin *a priori* koşulunu oluşturan bir benliktir. Kant’a göre düşünen benlik, bilgi nesnesi olamaz, ancak bilgi öznesi olabilir. Zira transandantal felsefede biz ancak fenomenal benlik yahut benliğin fenomenal görünüşü hakkında gerçek anlamda bilgi sahibi olabiliriz. Benliğin etik ve transandantal alandaki rolü hakkında teorik yahut bilimsel bir bilgi sahibi olmamız mümkün değildir. Zira Kant’a göre bir şey hakkında bilgi sahibi olabilmemiz için bunun hissetme yetisinin formları içinde tezahür etmesi ve saf kavramlar (kategoriler) altına getirilebilmesi gerekir. Ancak ne numenal benlik ne de transandantal benlik hissetmenin içsel formu olan zamanda yer almadığı gibi kategoriler de kendilerine uygulanamaz. Zaten transandantal benlik, kategorilerin temelinde yer aldığı için yani kategorilerin varlığını mümkün kıldığı için kategorilerin ona uygulanması mümkün değildir.

Ne var ki, transandantal yahut düşünen benlik hakkında bilgi sahibi

olamazsak da onun hakkında saf (*a priori*) bir bilinç sahibi olabiliriz. Ancak Kant'a göre rasyonalistlerin yaptığı gibi bu saf bilinçten benliğin yalın bir töz olduğu sonucunu çıkaramayız. Çünkü bu saf bilinç, rasyonalistlerin iddia ettiği gibi, entellektüel bir sezgi değildir. Kant entellektüel sezgiyi reddettiğinden transandantal benlik hakkında sezgisel bir bilgiye sahip olmamız mümkün değildir. Transandantal benliğin, ontolojik anlamda ne olduğu tam empirik yahut *a priori* olarak bilinemese de transandantal felsefede tecrübenin mümkün olmasının en temeldeki koşulu olduğu için epistemolojik anlamda çok önemli bir rol oynar. Zira aldığım duyu verilerinin geçmişteki duyu algılarıyla bir bütün oluşturabilmesi yani bana ait olduklarını söyleyebilmem için transandantal bir ben bilincinin olması şarttır. Eğer bu ben bilinci olmasaydı o zaman alınan algıların bana ait olduklarını bilmem mümkün değildi. Bunu Kant'ın kendi ifadesiyle şöyle belirtebiliriz: "Tüm görü verilerini önceleyen ve tüm nesnelere temsillerinin ancak onunla ilişki içerisinde bulunmasıyla mümkün olduğu bu bilincin birliği olmasaydı hiç bir bilgi, bilgiler arasında hiç bir bağlantı ya da birlik mümkün olmazdı. İşte ben bu değişmez, saf, orijinal bilince *transandantal ben bilinci* adını veriyorum".⁶

Hemen belirtelim ki bu üç benlik, birbirinden bağımsız üç ayrı varlık olmayıp aynı varlığın üç farklı açıdan görülmesinden ibarettir. Yani numenal benlik, benliğin etik alanındaki işlevlerine vurgu yaparken, transandantal benlik ise benliğin epistemolojik rolünü ön plana çıkarır ve son olarak fenomenal benlik de benliğin fenomenal dünyadaki yerini yani nesne halini gösterir. Ancak Kant'ın bu üç tür benliğin yahut benliğin bu üç farklı görünümünün birbiriyle olan ilişkileri ve üçünün oluşturduğu epistemolojik ve ontolojik birlik hususunda söyledikleri tatmin edici olmaktan uzaktır. Bu üç benliğin tek bir varlığın üç farklı yönden görünüşü olduğunu söyleyen Kant, üçünün nasıl birlik oluşturduğunu izah ederken bazı yönleri karanlıkta bırakır. Örneğin transandantal ve numenal benliğin mahiyetinin ne olduğu hususunda bir bilgiye sahip olamayacağımızı söyleyen Kant, transandantal felsefe çerçevesinde bunların ontolojik mahiyetini açığa çıkarmanın imkansız olduğunu öne sürer.

⁶Kant, *Critique of Pure Reason*, A107.

Benlik bilgisi konusunda Kant da Locke ile paralel bir görüşe sahiptir, ancak çok önemli bir farkla. Kant, Locke gibi ben bilgisine temel olan duyu verisinin kaynağının esas itibariyle iç duyu olduğunu ve iç duyunun da dış duyuya işlevi açısından benzerlik taşıdığını iddia eder. Ancak Locke'un aksine, Kant, iç duyudan gelen duysal içeriğin kaynağının zihnin aktif halleri değil de onun pasif halleri olduğunu öne sürer. Kant'a göre iç duyu da esas itibariyle bir duyu olduğu için pasiftir ve bu nedenle zihnin aktif hallerini konu edinmez. Bunun sebebi, Kant'ta aktif zihnin tecrübenin - iç duyu da tecrübenin bir parçası olduğuna göre aynı zamanda iç duyunun - ön koşulu olmasından dolayı tecrübeye konu olmamasıdır. Yani Kant'a göre biz zihnin aktif hallerini tecrübe edemeyiz yani bilemeyiz; sadece onun saf - *a priori* - bilincine sahip olabiliriz. Kant, saf bilincin nasıl gerçekleştiğini ve nasıl bir şey olduğunu bize açıkça söylemez, ancak bunun bilgiden farklı bir şey olduğu da aşikardır.

İç duyunun malzemesi konusunda Kant pek açık değildir. Bu konuda Kant'ın birbirinden farklı iki görüş ileri sürdüğü görülmektedir. 'Standart görüş' adı verilen görüşe göre transandantal felsefede iç duyunun kendine has bir malzemesi yoktur, onun malzemesi aynı zamanda dış duyunun da malzemesi olan dışsal duyumların zamandaki halleridir. Dış duyu, sadece mekanda yer alan nesnelere ilgili bize duysal içerik sağlarken, iç duyu, aynı malzemenin zamanda varolan hallerine ilişkin duysal içerik sağlar. Ancak hemen belirtelim ki, standart yorum Kant'ın dış duyu ile duyu arasında öngördüğü paralelliğe aykırı bir yorumdur. Zira eğer böyle bir paralellik söz konusu o zaman iç duyunun da kendine has bir içeriği olması gerekir. 'Alternatif görüş' adını verdiğimiz bir diğer yoruma göre iç duyunun, dış duyudan farklı olarak kendine has bir malzemesi yahut içeriği vardır. Kant, *Saf Aklın Eleştirisi*'nde bazen iç duyunun içeriği olarak düşünme, isteme ve duyguları sayar. Ancak birbiriyle epistemik anlamda çelişen bu unsurların iç duyunun malzemesi olması mümkün değildir. Çünkü düşünme aktif bir zihin halidir ve dolayısıyla pasif olan iç duyunun içeriği olamaz. Öte yandan, Kant, duyguların da epistemik bir değeri olmadığını öne sürer, bu da duyguların iç duyunun içeriği olamayacağı anlamına gelir.

Benlik konusu Kant'tan sonra da çokça tartışılan bir konu olma vasfını devam ettirmiştir. Kant'ın benlik anlayışından yola çıkan Hegel, Fichte ve Schopenhaur gibi filozoflar, benliğin transandantal felsefede karanlıkta kalan bazı yönlerinin aydınlanabileceğini örneğin özne olarak benliğin mahiyetinin bilinebileceğini vurgulamışlardır. Özellikle Fichte ve Schopenhaur'un bilen benlik ile eylemde bulunan benliğin birliğine dair söyledikleri Kant'ın transandantal felsefesine yapılan çok önemli bir katkı olarak görülebilir. Daha genel olarak benlik konusu, özellikle zihin felsefesi adı altında büyük tartışmalara sahne olmuştur. Benliğin varlığı ve mahiyeti hususunda iki genel kampın var olduğu göze çarpmaktadır: Maddeciler ve karşıtları. Maddenin dışında başka herhangi bir varlık türünü kabul etmeyen maddeci filozoflar, benliğin esas itibarıyla maddi bir varlık olduğunu öne sürerken, maddeci olmayan filozoflar, insanda madde ile izah edilemeyen bazı zihinsel hallerin olduğunu öne sürmüşlerdir. Bunlara göre örneğin acı çekmek gibi bazı zihinsel hallerin madde ile açıklanması güç görülmektedir, zira bu tür zihinsel haller mekanda yer kaplamamaktadır. Buna karşılık, acı çekmek dahil bütün zihinsel hallerin beyindeki fiziko-kimyasal süreçlerin birer uzantısından ibaret olduğunu iddia eden maddeciler, zihinsel hallere ilişkin tüm kavramların maddi kavramlarla açıklanabileceğini yani bir şekilde indirgenebileceğini öne sürmüşlerdir.

Kaynaklar

- Descartes, R., *Philosophical Writings of Descartes*, trans. J. Cottingham & R. Stoothoff, & D.Murdoch, Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
- Hume, D., *A Treatise of Human Nature*, New York: Oxford University Press, 1978.
- Kant, I., *Critique of Pure Reason*, trans. N.K. Smith, New York: St. Martin's Press, 1965.

Leibniz, G.W., *Philosophical Essays*, trans. R. Ariew & D. Garber, Indianapolis: Hackett Publishing Company, 1989.

Locke, J., *An Essay Concerning Human Understanding*, New York: Dover Publications, 1959.

Ryle, G., *The Concept of Mind*, New York: Barnes & Noble, 1949.

Spinoza, B., *A Spinoza Reader*, ed. E. Curley, Princeton: Princeton University Press, 1994.

